

9 Håndtering av menneskelig ferdsel

Norge er et av få land i verden som har lovfestet allmennhetens rett til fri ferdsel i utmark. De grunnleggende positive sidene ved denne friheten er dypt forankret i det norske samfunnet. Friluftsliv er en viktig aktivitet for å formidle kunnskap om natur og bygge holdninger til naturvern. Det man er glad i vil man verne om, og da blir det viktig å bygge allianse mellom friluftsfolket og villreininteressene. Samtidig har den frie ferdselen, sammen med ulike former for regulert ferdsel - i første rekke snøskuterbruk - sine miljømessige konsekvenser, blant annet gjennom forstyrrelse av villrein. Vi ser også at det utvikles nye ferdselsformer, for eksempel skiseiling og kiting, som byr

på nye utfordringer i forhold til villrein, selv om disse aktivitetene i dag foregår i begrenset omfang. Som følge av en økt satsing på reiseliv og lokal verdiskaping i og omkring større verneområder, jf. de politiske signalene som er gitt i den såkalte Fjellteksten i Revidert nasjonalbudsjett for 2003, vil det kunne bli økt ferdsel inn i sårbare villreinområder.

I norsk lovverk finnes ulike bestemmelser for å regulere ferdsel slik at konflikter med sårbare natur minimeres. Det er enighet blant deltagerne i rådgivningsgruppa om at det vesentligste av lov- og regelverk i dag er på plass. Det er imidlertid en utfordring å få til en felles forståelse av hvordan tilgjengelig regelverk bør prakti-

seres, og hvordan mer eller mindre operativt regelverk kan gjøres mer tilgjengelig for lokal forvaltning. Samtidig er det godt dokumentert at menneskelig ferdsel lar seg styre av mer frivillige ordninger basert på tilpasning av for eksempel løype- og hyttetilbud. Siden det store flertallet av ski- og fotturister følger et tilrettelagt tilbud, har vi reelle muligheter til å kanalisere ferdsel utenom de mest sårbare områdene uten nødvendigvis å gripe inn i den frie ferdselsretten. Rådgivningsgruppas tilrådninger i temaheftet omhandler således både styring og kanalisering av ferdsel (allmenn ferdsel etter friluftsloven) gjennom frivillige ordninger, og hensiktsmessig bruk av eksisterende lovverk for regulering av ferdsel.

Håndtering av allmenn ferdsel gjennom ordninger som ikke griper inn i den frie ferdselsretten

Selv om det er muligheter til å begrense menneskelig ferdsel i særlige sårbare områder ved lov, vil allmennhetens frie ferdselsrett være gjeldende over det meste av norsk utmarksareal. Det er altså verken mulig eller ønskelig å styre all ferdsel i fjellet. Det er derfor av stor betydning å belyse aktuelle og effektive tiltak basert på tilrettelegging av friluftslivet i fjellområdene. Følgende strategier og tiltak fremheves av rådgivningsgruppa:

Kanaliserings av ferdsel i og omkring viktige områder for villrein gjennom tilpasset sti- og løypelegging

Folk følger i økende grad oppgatte og merkede ruter; eksempelvis følger ca. 95 % av turgåerne i Jotunheimen, Rondane og Hardangervidda merkede løyper. Utredninger Den Norske Turistforening (DNT) har gjennomført viser at mye av ferdselen skjer konsentrert til noen vinteruker rundt påske og til to sommermåneder, samt enkelte høsthelger. Ferdsel gjennom deler av vinteren er således begrenset. Den kanaliserte ferdselen langs DNTs løyponett er viktig for å muliggjøre en hensiktsmessig flerbruk i fjellområder med villrein. DNT har dessuten gjennomført flere flyttinger av løyper av hensyn til villreinen, med vesentlig effekt i form av endret ferdselsmønster. Omlegging av stier og løyper må ivareta behovet for attraktive turmål, og ledsages av informasjon om årsaken til omleggingen, spesielt sårbare perioder osv. Dette er viktig ikke minst med tanke på erfarne turfolk som er godt kjent, og som uansett merking vil kunne ta i bruk tidligere traseer. En samlet gjennomgang og vurdering av behovet for løypeomlegginger bør gjennomføres i forbindelse med revisjon av *Norsk Sti- og Løypeplan*.

Stenging av turisthytter i deler av året

I en del villreinområder er det praksis å stenge turisthytter i perioder villreinen er spesielt sårbar for forstyrrelser, særlig i forbindelse med kalvingsperioden om våren og forsommeren. Denne ordningen bør fortsette, og DNT og de lokale turistforeningene bør ha en løpende dialog med den lokale villreinforvaltningen omkring slike spørsmål slik at tiltakene er tilpasset reinens aktuelle bruk av områdene og endringer som skjer i denne over tid.

Planlegging av hytter, reiselivsbedrifter og turløyper ut fra kunnskap om ferdselsmønsteret og sårbare områder for villrein

Vi har relativt god kunnskap om ferdselsmønsteret ut fra private hytter. Det er dokumentert at avstanden fra hytter helt klart påvirker ferdselen i ulike områder, ved at nærområdene brukes mest. Dersom det er ønskelig å minimere bruken av de indre deler av villreinområder, vil det være en fordel å trekke hyttefeltene og reiselivsbedriftene i fjellet så langt fram mot hoveddalførene som mulig. Både størrelse og standard på hyttene påvirker ferdselsmengden indirekte gjennom hvor ofte hyttene brukes. Vinterstid vil en begrenning av brøyting helt frem til hyttene kunne påvirke bruksfrekvensen, og dermed ferdselsmengden.

Ved planlegging av hyttefelt og reiselivsbedrifter er det viktig å ta hensyn til ferdselen som genereres derfra, og søke å bøte på eventuell belastning på villrein gjennom ferdselsbegrensende eller kanaliseringstiltak. Det bør settes av egnede områder for stier/løyper i planer som omfatter slik utbygging. Det bør legges opp til attraktive turmål i ulike avstander i de områdene der de potensielle effektene på villrein er minst. I *Nasjonal forskrift for bruk av motorkjøretøyer i utmark og på islagte vassdrag* er det i §3 bokstav e fastsatt at motorkjøretøy på vinterføre kan nyttes til opparbeiding og preparering av ski-

løyper og skibakker for allmennheten og for konkurranser, når det foretas av kommuner, hjelpekorps, idrettslag, tur-lag eller turistbedrifter. Kommunestyret kan gi nærmere bestemmelser om slik kjøring, herunder om områder, traseer, sesonglengde, tidspunkter for kjøring, utstyr m.v. Fylkesmannen kan begrense eller forby kjøring i spesielt sårbare områder. Denne myndigheten kan delegeres til kommunestyret.

Rådgivningsgruppa tilrår at eventuelle konflikter mellom løypepreparering og villreinhensyn primært bør søkes løst gjennom at det etableres en god dialog mellom den lokale villreinforvaltningen og etater, foreninger eller reiselivsbedrifter som er ansvarlig for prepareringen. I tillegg bør det etableres et samarbeid med grunneierne, som oftest også er jaktrettshavere, omkring denne problematikken. Fylkesmannens (eller kommunestyrets) myndighet til å forby kjøring i spesielt sårbare områder bør utnyttes mer aktivt dersom det ikke er mulig å nå fram gjennom frivillige avtaler.

Informasjon og atferdsrettede tiltak

De fleste av fjellets brukere ønsker i minst mulig grad å forstyrre villreinen, men de mangler ofte kunnskap om *hvordan*. Villreinerådet i Norge ga for en del år siden ut plakaten "Forstyrr ikke villreinen!" som er oppslått på mange turisthytter og andre egnede steder i villreinområdene. Et annet eksempel er ferdselsanbefalinger som DNT har utarbeidet for Rondane nasjonalpark. Det er viktig å følge opp med slik lokaltilpasset informasjon i flere områder, og denne bør både rette seg mot hytte- og hytteturister og andre brukere av fjellområdet med utgangspunkt i hytteområder, reiselivsbedrifter eller sentrale parkeringsplasser. Informasjon om villrein på baksiden av turkart er også en fin informasjonskanal. Videre vil samarbeid med friluftslivets mange interesseorganisasjoner være hensiktsmessig for å spre kunnskap og holdninger. Det er etter rådgivnings-

gruppas mening et meget stort potensiale i det å utvikle et effektivt informasjonssystem. Det å ta hensyn til villrein vil i seg selv være en positiv opplevelse for mange av fjellets brukere, når man har kunnskap om *hvorfor*.

Sertifisering av naturbaserte reiselivsoperatører

Sertifisering og opplæring av turoperatører i norske villrein fjell vil kunne ivareta både kriterier for hensyntagen til villrein og kriterier for kvaliteten på produkter knyttet til mulige opplevelser basert på villreinen og kulturen rundt den, til fordel for turoperatørene. Ved å skape attraktive sertifiseringsordninger som ligger til grunn for utviklingen av ulike fjellbaserte reiselivsaktiviteter, vil en kunne unngå at ellers positive initiativer av denne typen strander mot villreininteresser i etterkant, en situasjon vi kjenner så alt for godt der villreininteressene får rollen som negative til alt nytt i fjellet. For å gjøre slik sertifisering attraktiv, er det avgjørende å få til en felles norsk sertifiseringsordning som alle aktørene kan slutte seg til. Dette må prioriteres fremfor at det utvikles en "skog" av ulike ordninger, ikke minst i forhold til internasjonal markedsføring.

Stopp- og parkeringsforbud på veistrekninger som er naturlige utgangspunkt for ferdsl inn i sårbare villreinområder

I forbindelse med fylkesdelplanen for Rondane og åpning av helårsveg over Venabygdsfjellet (Riksveg 27) ble det med hjemmel i veitrafikkloven innført stopp- og parkeringsforbud langs sentrale deler av vegstrekningen om vinteren. Dette tiltaket har i hovedsak fungert godt, og bør kunne anvendes også i andre områder med tilsvarende problematikk.

Sterkere fokus på tilrettelegging av ferdsl i arealplanleggingen

Kanaliserings av ferdsl kan innarbeides i planlegging etter plan- og bygningsloven,

både på detaljnivå og overordna plannivå. Fylkesdelplan for Rondane framstår som et godt eksempel på rammeføringer i arealforvaltning der villreinhensyn er lagt til grunn, se kapittel 8.

Håndtering av allmenn ferdsl gjennom ferdslsregulerende lovverk – ferdslsforbud

Selv om dette temaheftet framhever de mange mulighetene til å regulere ferdsl gjennom styring og kanalisering ved frivillige ordninger, vil det være nødvendig å ha muligheten til å innføre ferdslsforbud eller ferdslsregulering med hjemmel i lov og forskrifter under gitte omstendigheter. I det følgende vil rådgivningsgruppa gi anbefalinger vedrørende to prinsipielt forskjellige regelverk som i dag gir muligheter for å regulere ferdsl i forhold til villrein dersom frivillige ordninger ikke gir tilstrekkelig effekt. Lovgrunnlaget for slik regulering vil kunne bli endret dersom en ny lov om biomangfold blir vedtatt, jf nærmere omtale i kapittel 8.

Ferdslsregulering innenfor verneområder

Innenfor dagens regelverk finnes det muligheter til å innføre forbud mot allmenn ferdsl avgrenset til bestemte områder og tidsrom. I naturvernloven gir § 22 anledning til å regulere ferdslen i områder vernet i medhold av loven. Innenfor biotopvernområder opprettet i medhold av viltloven § 7 annet ledd er det klar hjemmel til å forby ferdsl i hele eller deler av året. I enkelte verneområder er det med hjemmel i disse lover innført tidsbegrensede ferdslsforbud i kalvingsområder og sentrale trekkpassasjer, men det er ingen omfattende praksis å vise til med hensyn til disse verktøyene. Innføring av slike tidsbegrensede ferdslsforbud i avgrensede soner er trolig mindre konfliktfylt og lettere å få akseptert lokalt enn ferdslsforbud hele året, samtidig som det ofte vil være tilstrekkelig i forhold til villreins behov. Økt bruk av disse bestemmelser har de seinere årene blitt aktu-

alisert gjennom at en økende andel av våre viktigste villreinområder har blitt vernet eller er under planarbeid med sikte på vern. Rådgivningsgruppa tilrår at behov og muligheter for bruk av ferdslsregulering tas opp til vurdering i forbindelse med utarbeidelse av vernebestemmelser og forvaltningsplaner for verneområdene.

Ferdslsregulering med hjemmel i viltloven § 8

Det finnes i dag ikke operativt regelverk for å innføre generelt ferdslsforbud av hensyn til villrein og annet vilt i gitte situasjoner i løpet av året dersom området ikke er vernet som omtalt ovenfor. Imidlertid har vi § 8 i viltloven som sier at "For å hindre skade eller ulempe kan Kongen gi forskrifter for gjennomføring av større arrangementer i utmark, og for naturstudier, fotografering m.v. og for ferdslsformer som i særlig grad kan være skadelig for viltet". Det er i dag ikke utarbeidet forskrifter etter denne paragrafen. En eventuell utarbeidelse av forskrifter, og derved "aktivisering" av lovhjemmelen, har vært oppe til vurdering hos myndighetene tidligere. Det oppfattes som problematisk blant annet av hensyn til den lovfestede retten til fri ferdsl og av hensyn til muligheten for håndhevelse av eventuelle forbud.

Rådgivningsgruppa mener imidlertid at utviklingen de siste 10–15 år og den utvikling vi kan se framover tilsier et økt behov for forskrifter til etter § 8. Mye tyder på at det i økende grad vil finnes sårbare områder og typer av konfliktskapende aktiviteter som ikke lar seg atskille ved verken tilrettelegging eller eksisterende lovverk. For eksempel kan en tenke seg spesielle ferdslsformer, som skiseiling og kiting, som kan gi ferdsl lengre inn i og over større deler av viktige områder for reinen, men som ikke er omfattet av noen form for områdevern. En kan også tenke seg situasjoner der det oppstår spesielle ettervinn-

terforhold som krever skjerming av kalvingsområder utenfor verneområder.

Villreinhensyn er blant de mest aktuelle beveggrunner for aktivisering av viltlovens § 8, men også andre viltferdsel-konflikter bør tas i betraktning. En aktivisering av viltlovens § 8 anbefales dermed utredet på nytt ut fra følgende hovedmotiv.

- akutte situasjoner kan oppstå i spesielle områder som betinger rask innføring av tidsbegrenset ferdelsforbud
- behovet for å styre arealbruken i bestemte tidsrom for ferdelsformer som vanskelig lar seg kanalisere og som oppfattes som trussel mot villrein.

I begge tilfeller synes det mest hensiktsmessig å utvikle et regelverk som gir overordnede rammer for reguleringene, mens utløsningen av konkret iverksettelse av ferdelsregulering eller forbud må skje lokalt eller i nært samarbeid med den lokale forvaltning når situasjonen krever det.

Håndtering av motorferdsel

Motorferdsel i utmark er i utgangspunktet forbudt. Rådgivningsgruppa ser imidlertid klare tegn til en skadelig utvikling av motorferdsel i en del villreinkommuner, og vil understreke behovet for at en klar, restriktiv og enhetlig strategi utvikles for å møte problemene. Dette gjelder både praktisering av lovverket og ulike måter å kanalisere motorferdselen på gjennom andre tiltak.

Motorferdselsforsøket som er igangsatt av Direktoratet for naturforvaltning innebærer at forvaltning av motorferdsel i utmark og vassdrag i stor grad knyttes til kommuneplan etter plan- og bygningsloven (PBL). Forsøket omfatter 8 kommuner, hvorav 4 har villrein. Forsøket ble igangsatt i 2000 og skal avsluttes innen 1. mai 2005. Målsettingen er å prøve ut om formålet med motorferdselloven kan oppfylles bedre og motorferdselpolitikken bli mer helhetlig enn i dag, ved en kobling av motorferdselpolitikken til lokale planvedtak og planprosesser etter PBL og ved at kommunene får større myndighet etter motorferdselloven. Hovedprinsippet må etter rådgivnings-

gruppas syn være at kommunene må føre en politikk der en praktiserer Lov om motorferdsel i utmark etter intensjonene og fører en restriktiv dispensasjonspraksis. Evalueringen av motorferdselsforsøket vil vise i hvilken grad en kobling av motorferdselpolitikken til PBL kan være et hensiktsmessig og effektivt styringsverktøy i kommuner der det har utviklet seg en omfattende motorferdsel. Dersom en slik ordning skulle bli innført permanent, vil det være av avgjørende betydning for villreininteressene at disse gis en sentral plass i planleggingen av områdebruken, og at villreininteressene må være aktive overfor kommunene for å sikre nødvendig villreindokumentasjon ved prioritering av områder og trasevalg. Forsøket kan i slike kommuner representere en nyvinning ved at koblingen til PBLs prinsipper og praksis innebærer at beslutningsunderlaget gjennomgår høring og at forutsigbarheten øker ved at dispensasjonssakene reduseres i omfang. Motivasjonen til den enkelte kommune vil være avgjørende for i hvilken utstrekning villreinhensyn reelt sett blir i varetatt.

10 Organisering av framtidens bestandsforvaltning

Innenfor prosjektet *Biologiske og samfunnsmessige kriterier for en bærekraftig villreinforvaltning* er det gjennomført spørreundersøkelser og evaluering av villreinforvaltningen slik den er organisert i dag, med hovedvekt på villreinnemndenes og villreinutvalgenes arbeid. Resultatene tyder helt klart på at bestandsforvaltningen i de fleste områder fungerer godt. Det finnes ikke noe belegg for å hevde at omfattende og medieeksponeerte forvaltningskonflikter av den typen en nylig har hatt på Hardangervidda er representative for norsk villreinforvaltning. På den andre siden finnes det også klare forbedrings-

punkter, både som resultat av den gjennomførte evaluering og for å møte de utfordringer en kan se i framtida innenfor den samlede problematikk som er knyttet til forvaltningen av villreinen og dens leveområder. Det er dette som har vært utgangspunktet for drøftingene i rådgivningsgruppa og de tilrådnin-ger som presenteres i det følgende.

En modernisert forvaltning

Det aller klareste og mest omforente forbedringspunkt som framkom gjennom spørreundersøkelsen til nemnder og utvalg var behovet for å øke drifts- midlene til villreinnemndene slik at

arbeidet blir mindre dugnadsbasert, og slik at de blir i stand til å møtes oftere og holde mer kontinuitet i arbeidet gjennom en velfungerende sekretær. Dette er en særlig utfordring for de store villreinområdene som omfatter mange kommuner. Det er derfor gledelig at det i statsbudsjettet for 2005 er foreslått en økning i bevilgningen på 1,5 mill. kr slik at dette behovet kan dekkes. Det gjenstår imidlertid å utvikle en god modell for hvordan den økte bevilgningen bør fordeles for å oppnå best mulig effekt i form av bedre resultater.

Videreutvikling av villreinutvalgene

Den gjennomførte undersøkelsen indikerer at dagens system for bestandsforvaltningen i stor grad fungerer etter intensjonene; de som sitter nærmest den daglige forvaltningen, rettighetshaverne som er representert ved villreinutvalgene, har også mest påvirkning. Et godt forhold mellom lokale aktører, særlig i villreinutvalget, men også mellom villreinutvalg og villreinnemnd, har stor betydning for bestandsforvaltningen. En av hovedårsakene til at en har lyktes med bestandsforvaltningen synes å være det faktum at en ved opprettelsen av villreinområdene etablerte forvaltningsenheter som i grove trekk samsvare med villreinens faktiske leveområder slik de brukes i dag. Dette bør også være prinsippet for den løpende bestandsforvaltning og drift av villreinområdene i framtida, der villreinutvalgets rolle som den viktigste utøvende aktør bør videreutvikles og forsterkes.

Villreinutvalgene bør tillegges et hovedansvar for den daglige forvaltningen av villreinområdene gjennom driftsplanlegging, organisering av rettighetshavere, forslag om årlige kvotevedtak, praktisk gjennomføring av bestandsovervåking m.v. Det bør gjeninnføres et krav i hjorteviltforskriftene om at villreinutvalget skal utarbeide en driftsplan for villreinområdet, se nærmere omtale nedenfor. Villreinutvalget bør også involveres sterkere i arealforvaltningsspørsmål innenfor området gjennom en forsterket rolle som samarbeidspartner og høringsinstans, og gjennom at det settes et sterkere fokus på rettighetshaverens rolle som forvalter av både arealer og jaktrettigheter.

Styrking av villreinnemndene

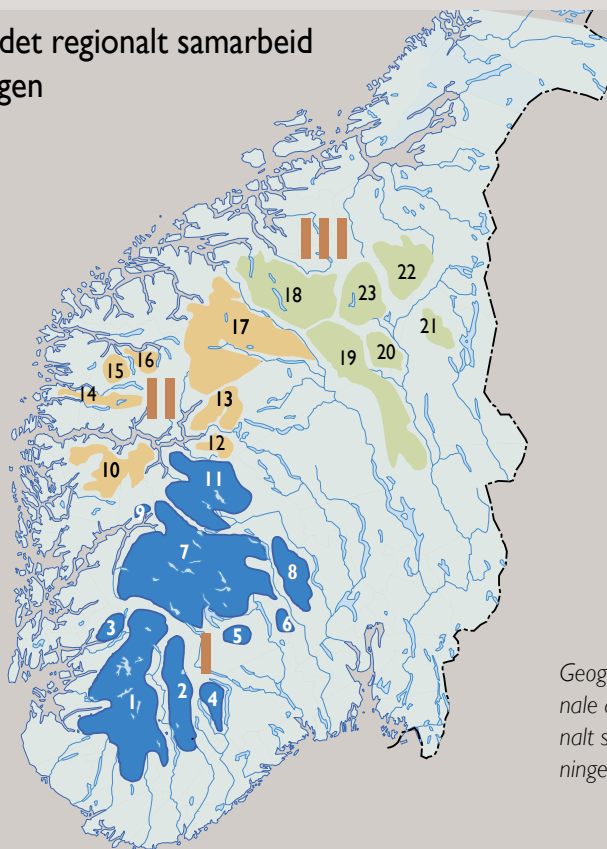
Den nåværende ordningen med en villreinnemnd for hvert villreinområde som har areal i to eller flere kommuner, bør i hovedsak videreføres. Direktoratet for naturforvaltning bør imidlertid vurdere om den offentlige forvaltningen av

små villreinområder som ligger i tilknytning til andre større villreinområder kan underlegges en og samme villreinnemnd av hensyn til både kostnadseffektivitet og behovet for regionalt samarbeid. På samme måte bør det også vurderes om den offentlige forvaltningen av flere mindre villreinområder som ligger i nærheten av hverandre kan ivaretas av en og samme villreinnemnd.

Det tilrås at villreinnemndene bør beholde det vesentligste av sin nåværende offentlige myndighetsutøvelse, blant annet med årlige kvotevedtak for det eller de villreinområdene de har ansvar for, og godkjenning av driftsplaner (se nedenfor). I tillegg bør nemndene få et særskilt ansvar for kontakt med kommuner, fylkeskommuner og andre aktører i arealplan- og inngrepsaker. Som ledd i dette bør villreinnemndene ha et aktivt samarbeid med fylkesmannens miljøvernavdeling i tilknytning til miljøvernavdelingens innsigelsesrett i plansaker etter plan- og bygningsloven.

Arenaer for utvidet regionalt samarbeid i villreinforvaltningen

- 1 Setesdal Ryfylke
- 2 Setesdal Austhei
- 3 Skaulen Etnefjell
- 4 Våmur - Roan
- 5 Brattefjell - Vindeggen
- 6 Blefjell
- 7 Hardangervidda
- 8 Norefjell - Reinsjøfjell
- 9 Oksenhavøya
- 10 Fjellheimen
- 11 Nordfjella
- 12 Lærdal - Årdal
- 13 Vest - Jotunheimen
- 14 Sunnfjord
- 15 Førdefjella
- 16 Svartebotnen
- 17 Ottadalsområdet
- 18 Snøhetta
- 19 Rondane
- 20 Sølnekletten
- 21 Tolga Østfjell
- 22 Forollhogna
- 23 Knutshø

Geografisk avgrensning av nye regionale arenaer (I-III) for utvidet regionalt samarbeid innenfor villreinforvaltningen.

Sekretariatsfunksjonen for villreinemnda for de større villreinområdene kan legges til en hovedansvarlig fylkesmann innenfor de fylker som har del i villreinområdet. En slik løsning kan både sikre et mer profesjonelt sekretariat med kontinuitet, og en god kontaktflate til de øvrige samfunnsaktører som påvirker eller berøres av forvaltningen av villreinen og dens leveområder. Alternativt, og kanskje særlig for de mindre villreinområdene, kan det velges en løsning der det engasjeres et sekretariat med god faglig bakgrunn og forankring som kan betjene flere områder. I begge tilfeller er det viktig å påpeke at villreinemnda skal ha et sekretariat som kan utrede og forestå en faglig forberedelse av saker for nemnda, samt følge opp saker mellom møtene, og ikke bare en sekretær som fører referat og fremmer saksforelegg.

Regionalt samarbeid i villreinforvaltningen

Arealforvaltningen skiller seg vesentlig fra bestandsforvaltningen ved at areale-

ne forvaltes etter plan- og bygningsloven, der kommunene er den utøvende forvaltningsmyndigheten. Denne forskjellen bidrar til at en har andre utfordringer og problemer med hensyn til å oppnå en helhetlig forvaltning av villreinenes leveområder. Dersom en skal lykkes med strategien om å oppnå bedre funksjonalitet og sammenheng mellom dagens villreinområder innenfor større regioner, er det behov for et økt regionalt samarbeid der forvaltningen av bestandene og forvaltningen av leveområdene kan sees i sammenheng. Rådgivningsgruppa tilrår at det i første omgang opprettes regionale arenaer for hensiktsmessig kommunikasjon og samarbeid mellom de respektive villreinemnder og villreinutvalg innenfor tre større regioner. Direktoratet for naturforvaltning bør i samarbeid med fylkesmennene innenfor regionen gjennomføre en årlig fagsamling der både faglige og mer strategiske spørsmål kan diskuteres mellom de viktigste aktørene i forvaltningen. Representanter fra planmyndigheter i fylkeskommuner og kom-

muner og fra forskningsmiljøer bør også inviteres til å delta.

Det er allerede tatt noen initiativer fra enkelte villreinområder til større grad av samarbeid og eventuelt sammenslåing av forvaltningsorganer for nærliggende områder. Rådgivningsgruppa betrakter det som positivt dersom samarbeidet innenfor de regionale arenaer kan stimulere til økt dialog mellom villreinområdene og medvirke til flere lokale initiativer til sammenslåing eller andre endringer i forvaltningsstrukturene der det er hensiktsmessig.

Gode og målrettede driftsplaner

Ved opprettelsen av villreinemndene i 1988 fikk man en formell desentralisering av makt fra DN til et regionalt organ som var knyttet til resten av den formelle administrative struktur, nemlig kommunene. Denne formelle desentralisering var blant annet basert på driftsplaner og at nemndene på bakgrunn av godkjente driftsplaner

kunne godkjenne de årlige kvoter. Ved endring av hjorteviltforskriftene i 2002 ble dette gjort om til bestandsplaner med rettsvirkning, noe som har blitt lite benyttet i villreinforvaltningen. Det er imidlertid gjort en analyse og vurdering av villreinområdenes driftsplaner slik de ble utformet i tråd med det tidligere regelverket.

Hensynet til dyras kondisjon og beitemene framstår som viktige kriterier når en har definert forvaltningsmåla. Både villreinutvalgene og jegerne har vurdert stabile stammer med dyr i god kondisjon som svært viktige forvaltningsmål. Dette er i samsvar med at villreinutvalgenes medlemmer har lagt mindre vekt på å optimalisere avkastningen fra bestandene. Etterprøvbareheten i måldefinisjonene varierer imidlertid ganske mye, både mellom de ulike måla og de ulike villreinområdene. De mest konkrete og lettest etterprøvbare måla er bestandsstørrelsen og kjønns sammensetningen som er relativt presist definert i samtlige områder. Når det gjelder dyras kondisjon og kvaliteten på beitemene er målbeskrivelsen langt mindre presis. Tilsvarende er mål som omhandler arealforvaltningen vagt definert. Analysene av driftsplanene viser også at tema som næringsutvikling og verdiskapning i svært liten grad er berørt av villreinutvalg og nemnder. Dette er en utfordring siden kommunene (som har myndigheten på arealforvaltningen) og andre aktører er svært aktive i forhold til å finne nye næringsveger og muligheter for verdiskapning.

Rådgivningsgruppa tilrår at kravet om at villreinutvalget/rettighetshaverne skal utarbeide en driftsplan for hvert villreinområde som godkjennes av villreinnemnda tas inn igjen i hjorteviltforskriftene. Denne ordningen kan eksistere ved siden av det nåværende begrepet bestandsplan som er mer aktuelt for de andre hjorteviltartene. På denne måten vil en få gjenetablert en naturlig are-

na for styringsdialogen mellom villreinnemnda og villreinutvalg/jaktrettshavere, og en vil få et godt og mest mulig omforent grunnlag for de årlige vedtakene om fellingskvote. Det bør også stilles krav om hva driftsplanen skal inneholde, og herunder presiseres at mål og tiltak knyttet til arealforvaltning skal være med. Dette vil gi et mer forpliktende dokument for villreinutvalget og jaktrettshaverne, som i de fleste tilfeller også representerer grunneierinteressene med den påvirkning og innflytelse disse har i forhold til arealdisponeringen i villreinområdet. I tråd med den praksis som nå er etablert for Hardangervidda villreinområde og for regionale forvaltningsplaner for rovvilt, bør forslaget til driftsplan sendes DN og fylkesmannen til faglig gjennomsyn og uttalelse før planen vedtas. Viktige formål med en slik prosedyre vil være at DN som overordnet organ med budsjettansvar og som klageinstans, og fylkesmannen som veiledende organ, skal ha god kjennskap til de mål, retningslinjer og tiltak villreinutvalget legger opp til i planperioden.

Et enda bedre beslutningsgrunnlag

Spørreundersøkelsen til villreinnemndene avdekket at bedre kunnskap om villrein og villreinområdene er blant de tiltakene medlemmene mener er viktigst for å kunne utføre sine oppgaver bedre. Dette aktualiserer behovet for å få fram et enda bedre beslutningsgrunnlag for den lokale og regionale forvaltningen.

Det nasjonale bestandsovervåkingsprogrammet for hjortevilt, der villrein inngår som et eget delprosjekt, har vært virksomt siden 1991. Deler av det materialet som innsamles av programmet (eks. telledata) benyttes jevnlig som beslutningsgrunnlag i den regionale og lokale forvaltningen, men hvorvidt overvåkningsmaterialet har tilstrekkelig presisjon og nytteverdi innenfor forskning og forvaltning har i liten grad vært gitt

en samlet vurdering. Rådgivningsgruppa tilrår derfor at de metoder programmet anvender og den database programmet har produsert gis en faglig evaluering, og henstiller Direktoratet for naturforvaltning, som oppdragsgiver for programmet, om å nedsette samt finansiere en evalueringsgruppe med representanter fra forskning og forvaltning på nasjonalt og lokalt nivå. Gruppens mandat bør være, i tillegg til å evaluere metoder og data, å gi innspill for å sikre kontinuitet i bestandsøkologiske data som dekker både forvaltningsmessige og vitenskapelige behov.

Villreinutvalg og -nemnder oppfatter data fra overvåkingsprogrammet som et viktig element både i de enkelte områders driftplaner og i den løpende bestandsforvaltningen. Videre er det uttrykt ønske om at data og erfaringer fra overvåkingsprogrammet skal være lettere tilgjengelige for områder som ikke deltar direkte i programmet. Dette kan gjøres gjennom den foreslåtte evalueringen av overvåkingen ved at det lages en ny veiledning for datainnsamling og dokumentasjon også i disse områdene.

Som det går fram av kapittel 4, finnes det betydelige grunnlagsdata fra tidligere beiteundersøkelser i form av målinger av dekningsgrad, lavhøyde m.v. Datagrunnlaget er imidlertid ikke systematisk og omfattende nok til at en i dag kan si at det er en tilstrekkelig overvåking av beitemene. Dette er en viktig utfordring også i forhold til arealforvaltning og arealproblematikk. I 2004 er det gjennomført en ny gransking av beitemene på Hardangervidda. Bakkemålinger og flytaksering utnyttet her til tolkning av data fra fjernmålingsteknikk (satellittdata). I sum gir dette et vegetasjons-/beitekart som vil være velegnet til å vurdere framtidige endringer i beitet. Det legges til rette slik at data kan implementeres i overvåking av beitemene i villreinområdene.

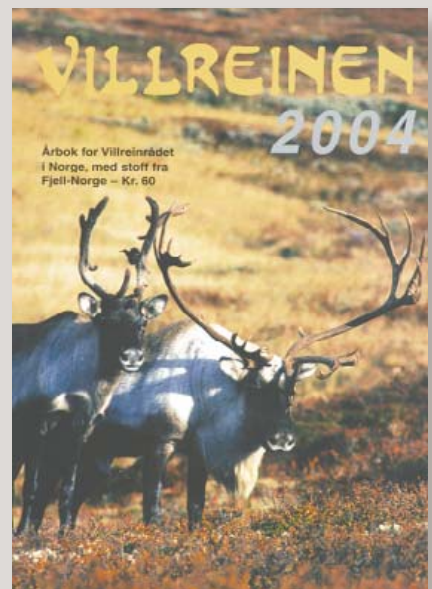

Informasjon og veiledning

Det er viktig at en i framtida klarer å etablere mekanismer som sikrer god og ensarta kunnskapsutveksling mellom de ulike aktørene innenfor villreinforvaltningen. Det bør fortsatt legges stor vekt på kursing og opplæring av villreinnemnder, spesielt i forbindelse med nyoppnevning. Slik det har vært praktisert fram til nå, bør dette også samordnes med et tilsvarende tilbud til de private villreinutvalgene og andre aktører. Innholdet i slik opplæring bør kalibreres i forhold til hva som er de viktigste utfordringene disse organene skal arbeide med. Det vil være hensiktsmessig at slik kursing og opplæring organiseres og samordnes gjennom de tre regionale samarbeidsarenaer som foreslås opprettet.

Det må legges til rette gode rutiner for løpende oppdatering av både faglig og forvaltningsmessig kunnskap om villrein og villreinrelaterte emner, som er til-

gjengelig for alle interesserte brukere. I denne sammenheng har "Villreinen – Årbok for Villreintrådet i Norge" fortsatt en viktig funksjon, og den bør bestå som en egen publikasjon. Det bør imidlertid vurderes om utgivelsen av "Villreinen" organisatorisk kan integreres i stiftelsen "Elgen" som utgir tidsskriftet "Hjorteviltet". Det bør videre satses på en samlet, internettbasert løsning for effektivt søk etter kunnskap, bestandsdata og nyheter i tråd med anbefalingene fra det nasjonale hjorteviltseminaret høsten 2003 og tilråningene fra en arbeidsgruppe om strategier for en bærekraftig forvaltning av hjortevilt. Den praktiske gjennomføring av en slik satsing må vurderes nærmere, bl.a om det bør skje i form av en samlet "hjorteviltportal" for alle hjorteviltartene, og hvilken eller hvilke institusjoner som bør ha faglig ansvar og driftsansvar. Vedlikehold og oppdatering av den såkalte "Villreinpermen" må også inngå i et slikt konsept.

VILLREINEN – Årbok for Villreintrådet i Norge.

Forvaltningsfond knyttet til vassdragsreguleringer

Med hjemmel i lov av 14. desember 1917 om vassdragsreguleringer (VRL) § 12 kan konsesjonæren pålegges å yte tilskudd til fremme av fisket og friluftslivet i kommunen. Det har vært vanlig å inkludere dette vilkåret i konsesjonsbetingelsene. Disse årlige utbetalingene til de berørte kommunene har vært i størrelsesorden noen ti-tusen kroner. I fornyet konsesjon til regulering av Byglandsfjorden gitt ved kgl. res. 3. oktober 2003 fikk paragrafen en utvidet anvendelse. Konsesjonæren skal avsette 20 mill. kr i et eget fond til undersøkelser og tiltak for å redusere begroing og forsuring i vassdraget. Begrunnelsen for dette fondet var et tiltakende problem med begroing i vassdraget. Uten at det har vært vurdert av konsesjonsmyndigheten kan det være en mulighet for at forholdene rundt villreinen i de områder den blir berørt av vannkraftutbygging kan sidestilles med de forannevnte tilfeller.

I vassdragsreguleringskonsesjoner er det et sett av standard naturforvaltningsvilkår. Disse skal ivareta flora, fauna og friluftstinteresser. Vilklårene kan være spesifikke slik som årlige utbetalinger til opphjelp av fisk og friluftsliv, men de har også mer generell karakter slik som at inngrepet skal forringe plante- og dyreliv minst mulig og mulighet til å pålegge naturvitenskapelige undersøkelser. Disse naturvilkårene tilligger Direktoratet for naturforvaltning å følge opp.

Med hjemmel i VRL § 11 kan konsesjonæren pålegges å innbetale midler til næringsfond for de berørte kommuner. Dette er en engangsutbetaling til de berørte kommuner som forestår forvaltningen av fondet. Næringsfondet skal anvendes til fremme av næringslivet i kommunene. Dersom villreinen er av stor betydning i kommunens forvaltningsområde, kan det være en mulighet for at fondet også knyttes opp

mot krysningspunktet villrein-næringsinteresser. En slik vurdering tilfaller de impliserte kommunene å ta.

Rådgivningsgruppa mener at aktuelle tiltak knyttet til villrein må bli nærmere vurdert i forbindelse med de nært forestående konsesjonsfornyelsene innenfor villreinområder, og at villreinen må inkluderes i forbindelse med vilklårsrevisjoner.

Levende fjell - levende bygd

Tidsskriftet National Geographic Traveller rangerte i mars 2004 Fjord-Norge til verdens beste reisemål. Hvorfor? Jo, det norske fjordlandskapet har særegne naturkvaliteter, aktive lokalsamfunn, et kulturlandskap i aktiv bruk og relativt få tekniske inngrep i naturen. Det som verdsettes er altså kombinasjonen av natur og kultur.

Det er derfor godt mulig at den tyske poeten, dramatiker, kultursosiologen, redaktøren og essayisten Hans Magnus Enzensberger har rett, når han i sitt essay "The Future of Luxury" hevder at de nye luksusgodene er *ro, godt vann* og *god plass*. Mens luksus i tidlige-

re tider handlet om en økning i overflod, vil framtidens luksus kunne bestå i å unnsnippe overfloden.

Dette er en av forutsetningene for ett av tre scenarier presentert i boka "Norge 2015 – en reise verdt?" som ble utarbeidet på oppdrag fra Norges Turistråd, Statens nærings- og distriktsutviklingsfond og Reiselivsbedriftenes Landsforening. I scenariet, som er kalt "Den gode viljen", blir turistene ønsket varmt velkommen til Norge, både fra myndighetenes side og fra befolkningen, og det satses stort på norsk reiseliv. Etterspørselen etter det ekte, uberørte og stille er de sentrale elementer både

blant nordmenn og utlendinger som ønsker å reise i Norge. Dette har gitt grobunn for mange småskala reiselivstilbud rundt om i bygdene, alt basert på kultur- og naturopplevelser.

Viktige rikspolitiske signaler

I revidert nasjonalbudsjett 2003 kom det klare signaler om økt kommersiell bruk av verneområder i reiselivssammenheng – den såkalte "Fjellteksten". I en periode hvor mange bønder fortsatt opplever store strukturendringer etter hvert som rammebetingelsene for landbruket endrer seg, har mange sett på muligheten til økt satsing på reiselivsprodukter. En positiv rikspolitisk vilje til

Foto: Dorthe Huitfeldt

å gi de nødvendige rammebetingelser for en slik satsing, er derfor godt motatt. Det er imidlertid et viktig mål for satsingen at reiselivet utvikler seg på en måte som ikke kommer i konflikt med intensjonene i allemannsretten, friluftslivet, motorferdsellovens bestemmelser og verneformål for de ulike områder.

Kvalitetsturisme i fjellbygdene

Reiselivsprodukter som tilfredsstillende foregående forutsetninger må kunne kalles kvalitetsturisme. Dette er et begrep som hittil ikke er mye benyttet i Norge, men som i EU-sammenheng blir stadig viktigere. I EUs retningslinjer for kvalitetsturisme ligger det at denne type reiselivsprodukter er knyttet til målet om bærekraftig utvikling, og at hensynet til tålegrensene for lokal natur og kultur er ivaretatt. EUs sentrale poeng er at det er etablert omfattende politiske prosesser på alle nivå – fra det internasjonale og ned til det lokale – som alle arbeider med å snu utviklingen i en mer bærekraftig retning. I den nor-

ske nasjonale handlingsplan for bærekraftig utvikling – Nasjonal Agenda 21 – finner man imidlertid ingen omtale av reiselivet.

Hvordan utnytte villreinen i reiselivssammenheng?

Bytt ut ordet "Fjord-Norge" i første avsnitt med "Fjell-Norge", og beskrivelsen er fortsatt like korrekt. Fjell-Norge har særegne naturkvaliteter, aktive lokalsamfunn, et kulturlandskap i aktiv bruk og store områder med relativt få tekniske inngrep i naturen. Hva mer har Fjell-Norge? I store deler av Sør-Norge finnes det varierte kulturtradisjoner og historisk dokumentasjon knyttet til utnyttelsen av villrein siden mennesket først kom til landet. Ingen dyr innen norsk fauna har så mye kultur knyttet til seg som nettopp villreinen. Dette har hittil vært lite utnyttet i reiselivssammenheng. Vi kan nå fortelle en 30 000 år gammel natur- og kulturhistorie som starter med Cro Magnon-menneskene (de første utgaver av oss selv!) i

Dordogne i Frankrike, hvor villreinen og menneskene som jaktet på den startet sin ferd mot Norge, og fram til i dag hvor kulturen rundt dette dyret fortsatt er variert og levende. I dette spennet har vi rom for mange kvalitetsprodukter knyttet til Fjell-Norge og dets første innvåner – villreinen. *Europeernes forfedre levde i ti-tusener av år av en ressurs som sørnorske fjell og fjellbygder i dag er alene om å huse.*

På grunn av sin vide arealbruk og naturlige skyhet overfor mennesker kan ikke villreinen utnyttes i reiselivsprodukt som har som mål å gi deltagerne direkte nærkontakt med dyret. Derimot er villreinens tilstedeværelse en indikasjon på at området har de nødvendige, og etterspurte, kvaliteter i form av ekthet, stillhet og tilstrekkelig urørthet. Villreinen er dermed godt egnet til å være Fjell-Norges kvalitetsbudbringer. Fjellområder som ivaretar villrein og dens grunnleggende tilpasninger, bringer derfor bud om at det i tilknytning

til de samme områder finnes kvaliteter som er attraktive for turistene – de får servert *kvalitetsturisme*.

Fra nei og nei – til slik og slik

Mange lokale gründere og reiselivsfolk har blitt møtt med argumentasjon fra regionale eller nasjonale forvaltningsorgan om at ut fra ivaretagelse av villreininteressene kan man ikke gjennomføre ulike planlagte reiselivsprodukter, da disse kommer i konflikt med reinsens krav om tilgang på store, uforstyrrede områder. Villreinen har derfor i mange sammenhenger blitt ansett å være en bremsekloss for ivaretagelsen av levende bygder. I svært mange tilfeller skyldes dette at villreininteressene ikke er kommet med tidlig nok i planleggingen av reiselivsproduktene, og at helheten i reiselivsproduktet ikke har vært godt nok ivarettatt.

Villreinhensyn må innarbeides som premiss ved utvikling av initiativer for næringsmessig bruk av fjellområdene, inklusive reiseliv. Det er et klart behov for kvalitetskriterier for verdiskaping som ivaretar hensynet til de biologiske rammene for villrein, og som synliggjør verdiene knyttet til villreinen og kulturen rundt den. En slik tilnærming kan forsterke kvaliteten og attraktiviteten på produktene. Dette til forskjell fra dagens situasjon der initiativer ofte utvikles uten tanke på villreinen (gjerne ubevisst som følge av kunnskapsmangel), og villreinaktørene kommer inn i etterkant på en måte som oppfattes som bremsekloss mot alt som er nytt. Rådgivningsgruppa mener at bevaringen av villrein ikke trenger å gå på bekostning av muligheten for å opprettholde og utvikle levende bygder omkring våre villreinfjell. Tvert i mot må det legges til rette for at bevaring av villrein skal kunne virke som en forsterker og et kvalitetsbudbringer for verdiskapingen i levende lokalsamfunn.

Strategier for levende fjell - levende bygd: Videreutvikle og samordne de gode reiselivsproduktene:

Fra boka "Norge 2015 – En reise verdt" leser vi følgende: I løpet av de to århundrer som Norge har vært et reisemål for turister, har samfunnet gjennomgått store endringer. Men nå som før er den store attraksjonen naturen i alle sine fasetter fra fjorder og fjell til nordlys og kalde vintre. Og nå som før kjemper det norske reiselivet mot intern splittelse og usystematisk eller fraværende politisk oppmerksomhet. Det mangler fortsatt en samlende nasjonal reiselivsstrategi – som kan fremme *DET NORSKE PRODUKTET*.

Rådgivningsgruppa er kjent med det initiativ som har kommet fra Direktoratet for naturforvaltning om et samarbeidsforum som skal bidra til å utvikle strategier og rammebetingelser for et miljøtilpasset reiseliv, fortrinnsvis i tilknytning til sto-

Innovativ Fjellturisme

Prosjektet "Innovativ Fjellturisme" er et samarbeidsprosjekt igangsatt av fylkeskommunene i Buskerud, Telemark og Aust-Agder, med det formål å øke verdiskapingen og innovasjonsevnen innen fjellturisme. Et forprosjekt er nå avsluttet og hovedprosjektet vil starte i løpet av 2005.

Allerede nå foreligger det konkrete planer om blant annet å satse sterkt på sykling – stisykling, utforsykling og freeridesykling. Innen 7 konkrete turistdestinasjoner i de involverte fylker vil det bli kartlagt løyper og stier. Innovativ Fjellturisme har avsatt flere ti-talls millioner kroner til videreutvikling av dette konseptet i den neste 3-års perioden.

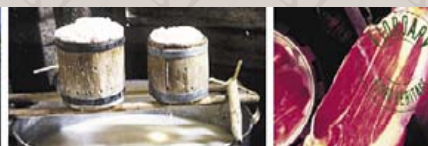
Rådgivningsgruppa i ViSa ser at denne type samarbeid og satsinger er et av virkemidlene som må benyttes for å skape nye reiselivsprodukter. Det er imidlertid helt nødvendig, både for kvaliteten på produktene og av hensyn til villrein, at slike satsninger foregår innen de biologiske rammene i fjellet. I stedet for at slike initiativer strander mot villreinhensyn i etterkant, kunne de snarere fått et ekstra løft av villreininteressene, ved at disse ble innarbeidet fra starten av som en del av rammebetingelsene. For eksempel vil Innovativ fjellturisme, ved at kunnskap om villreinkvaliteter og -hensyn er med fra starten, med relativt enkle grep kunne legge opp offroadsykling i fjellet slik at unødvendige konflikter unngås og attraktiviteten og kvaliteten på produktet økes.

Rådgivningsgruppa ønsker at ViSa-prosessen skal stimulere til utvikling av arenaer for slik alliansebygging mellom næringsaktører, forvaltning og villreininteresser. Rådgivningsgruppa ser det som en forutsetning for utvikling av helhetlige kvalitetsprodukt i fjellregionene i Sør-Norge at det opprettes et forum som er et naturlig henvendelsespunkt ved planlegging av all arealkrevende aktivitet i sørnorske fjell.

Aurland Natur- og Kulturarv

Aurland Natur- og Kulturarv (ANKA) er et lokalt samvirke som har som formål å utvikle det natur- og kulturbaserte potensialet for verdiskaping i Aurlandsregionen ved hjelp av nettverksorganisering, merkevarebygging og entreprenørskap. Prosjektet er en del av Fjordarv-satsningen, som arbeider for etablering av en strategisk satsing på verdiskaping, kompetanseutvikling og lokalsamfunnsutvikling i Fjord Norge med utgangspunkt i en klart definert kvalitetsplattform

Ved å formidle den lokale kulturen og tradisjonene, gjennom lokal mat, aktivitetstilbud formidlet av lokale guider og

håndverksprodukter fra Aurlandsregionen, har ANKA skapt en merkevare som er kvalitetssikret i et regelverk knyttet til bruk av ANKA sin logo. Dette varemerket garanterer lokal identitet og hensyntagen til natur og kultur.

I en tid med vanskelige kår for tradisjonelt småskalajordbruk, har ANKA dannet et BA "Fjordbui" som er en aktivitetssentral og arena der de spesielle naturgitte forutsetningene kan vendes til fordeler og foredles til høykvalitetspro-

dukter med stor opplevels- og markedsverdi. En av hovedtankene er å utvikle lokale aktører til gode kommunikatorer for lokale kultur- og naturverdier. En sentral utfordring er hvordan en skal få den tradisjonelle reiselivnæringa til å se seg som en del av den lokale kultur, samtidig som lokal kultur må ta inn over seg virkeligheten innen reiselivsnæringa.

For ANKA vil kvalitetssikring av opplevelser knyttet til villrein fjell og villrein være en svært relevant problemstilling.

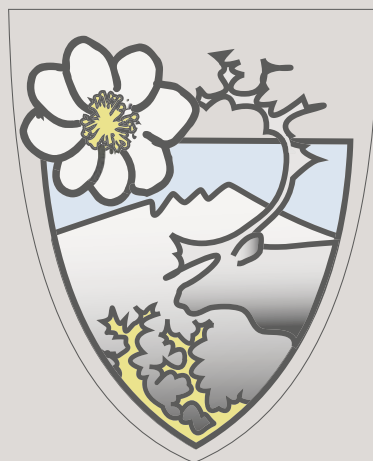
re verneområder. Rådgivningsgruppa vil påpeke at det må tilrettelegges for en sterk grad av samarbeid mellom et slikt samarbeidsforum og de arenaer i en framtidig villreinforvaltning som foreslås i kapittel 12 i dette temaheftet.

Norge har en svært dårlig satsing på reiselivsforskning. Sverige opprettet sitt ETOUR – European Tourism Research Institute – i 1997, og i oktober 2004 ble denne satsingen trukket fram av EU som en riktig strategisk satsing. Rådgivningsgruppa vil påpeke at økt kunnskap om reiseliv vil være en nødvendighet hvis reiseliv skal bli en ny viktig næring i Norge.

Rådgivningsgruppa mener det haster med å få etablert en sertifiseringsordning for reiselivsprodukter i og omkring villrein fjellene med kriterier for hensyntagen til villrein og kriterier for kvaliteten på produkter knyttet til mulige opplevelser basert på villreinen og kulturen rundt den. For å gjøre slik ser-

tifisering attraktiv, er det avgjørende å få til en felles norsk sertifiseringsordning, som alle aktørene kan slutte seg til. Dette må prioriteres fremfor at det utvikles "en skog" av ulike ordninger, ikke minst i forhold til internasjonal markedsføring. Etableringen av en slik ordning bør knyttes opp mot eksisterende prosesser for utvikling av sertifiseringssystemer for naturbaserte reiselivsprodukter.

Den grunnleggende meldingen til kunde/market er at den som forvalter villreinen godt, forvalter også den samlede fjellnaturen godt. Kvalitetsprodukter som lever opp til dette må synliggjøres for publikum, gjennom tildeling av et sertifikat. Rådgivningsgruppa foreslår opprettelsen av kvalitetsstempelet ReinRosa.

Forslag til
kvalitetsstempelet
ReinRosa

Villrein og veiforbindelser i fjellet

Villreininteresser diskuteres stadig opp mot samferdselshensyn og lokale/regionale næringsinteresser i forbindelse med veiforbindelser i fjellet, for eksempel i spørsmålet om vinteråpen riksveg 7 over Hardangervidda. En av hovedproblemstillingene her handler om behovet for vinterstenging av riksveg 7 over vidda for å bedre tilgang til beiter på begge sider av veien, for å redusere barriereeffekten av en vinteråpen vei for utveksling av rein i denne delen av Hardangervidda villreinområde, og for forbindelsen mellom Hardangervidda og Nordfjella villreinområder. Samtidig fremholdes det at vinteråpen vei med god regularitet er av stor betydning for regionale og lokale næringsmessige hensyn.

Rådgivningsgruppa har ikke gått inn på diskusjonen for eller mot vinterstenging, men har heller satt søkelys på arbeidet med en mulig vann/vinn-løsning som imøtekommer både villrein og samfunn: **En helhetlig løsning med miljøtunneler og andre avbøtende tiltak på deler av riksveg 7 over Hardangervidda.**

Det eksisterer en relativt bred allianse for utviklingen av en slik løsning mellom mange av de ulike aktørene som er involvert i spørsmålet om villrein og riksveg 7, noe som også har blitt stadfestet under et bredt sammensatt Finsesymposium høsten 2004 (www.finsesymposiet.no). En rekke forskjellige aktører innen forskning, lokal-, regional- og sentral forvaltning, ulike interessegrupper og lokale næringsaktører synes i stor grad positive til en løsning med miljøtunneler.

En løsning med miljøtunneler på deler av riksveg 7 over Hardangervidda vil kunne bidra på veien til å sikre større sammenhengende leveområder for villreinen i Sør-Norge. For at en slik løsning skal være effektiv, må den blant annet ledsages av tiltak også overfor øvrig menneskelig aktivitet og inngrep i de omkringliggende fjellområder. En tunnellosting vil kunne gi en vei med bedre regularitet vinterstid enn i dag, noe som er av stor betydning for lokal næringsutvikling og verdiskaping.

Rådgivningsgruppa er kjent med at det i regi av vegmyndighetene foregår utredningsarbeid om miljøtunneler på riksveg 7 over Hardangervidda. I etterkant av ViSa-prosessen bør det opprettes en bredt sammensatt ressursgruppe som kan jobbe med å videreutvikle alliansene og strategiene for framtidige vurderinger av miljøtunneler og assosierte avbøtende tiltak. Dette vil kunne ha stor overføringsverdi for hvordan man skal angripe mer eller mindre tilsvarende problemkompleks i andre deler av villrein fjellene. Riksveg 7-saken illustrerer de komplekse utfordringene vi møter når vi snakker om å sikre større sammenhengende villreinområder samtidig som det legges til rette for lokal verdiskaping. Den viser hvor stort behovet er for å skape en solid verdiforankring i samfunnet for øvrig for villrein, og hvor nødvendig det er med helhetlig tilnærming med arena- og alliansebygging der mangfoldet av aktører jobber sammen om hva som skal til og hvordan ting skal løses.

Fjellregionsamarbeid

”Fjellregioner – Europa” (fjellregionprosjektet) er et nettverksprosjekt med regioner i Europa gjennom organisasjonen Euromontana. Fra norsk side er Sogn og Fjordane, Oppland, Buskerud og Telemark fylkeskommuner med. Prosjektet er støttet av Kommunal- og regionaldepartementet.

Følgende aktiviteter står på egne bein samtidig som de gjensidig forsterker hverandre:

- Et politisk forum sammensatt av kommuner og de deltakende fylkeskommunene
- Et internasjonalt prosjekt med vekt på erfaringsutveksling
- Norsk tiltaksrettet samarbeid (initiativ under arbeid)

Det er etablert et politisk forum der politikere fra fylkes- og kommunenivået samarbeider og har fokus på følgende arbeidsoppgaver:

- Å være pådriver for å skape en ny fjellpolitikk i Norge og medspiller i norsk regionalpolitikk
- Kunnskapsformidling om nasjonale og internasjonale emner
- Politikktutforming internasjonalt og deltakelse i Euromontana

Internasjonalt samarbeid er allerede på plass, og fylkene samarbeider internasjonalt gjennom interesseorganisasjonen for fjellsamfunn, Euromontana (se www.euromontana.org). Blant annet har Sogn og Fjordane tatt på seg ansvaret for et internasjonalt seminar om kvalitetsprodukter fra fjellregionen. Verdien av internasjonalt samarbeid og erfaringsutveksling blir understreket i stadig flere sammenhenger, men denne verdien blir først utløst når erfaringene omsettes i praksis. Fylkene

samarbeider for tiden for å utvikle et norsk tiltaksrettet svar på den internasjonale erfaringsutvekslingen.

Vinje og Tinn kommuner i Telemark arbeider med flere prosjekter gjennom fjellregionsamarbeidet, blant annet kan nevnes MOPARK (mobility and national parks) som er et Interreg III B prosjekt. Det generelle målet til MOPARK-prosjektet er å garantere bærekraftighet i nasjonalparker ved å bruke miljøvennlig teknologi på en økonomisk levedyktig måte. Det konkrete målet er økt inntjening for nasjonalparker ved å øke turistkvaliteten basert på naturlige forutsetninger. Dette skal skje uten å gå på bekostning av naturkvalitetene, blant annet ved å ta i bruk moderne teknologi innen områdene transport, informasjon og telekommunikasjon.

Sentralt i fjellregionprosjektet er arbeidet med å skape ”knetepunkt” mellom ulike interesser. Et av delprosjektene har som mål å lage et kanaliseringdokument tilpasset bærekraftig bruk. Differensiering i forhold til villrein er sentralt. Et annet delprosjekt har som mål er å utvikle kurs om Hardangervidda. Kurset skal basere seg på informasjon fra WEBinfo og bruk av 3d-modell, samt tradisjonell undervisning, for eksempel demonstrasjon av kartbruk, leirslaging, turutstyr osv.

Satsninger som fjellregionprosjektet er etter Rådgivningsgruppas oppfatning et godt eksempel på slike arenaer/møteplasser som må videreutvikles for å få til en helhetlig tilnærming mellom aktørene til fjell- og villreinforvaltning. Slike arenaer kan ha en rolle i arbeidet med å utvikle sertifiseringssystemer for naturbaserte reiselivsprodukter.

12 Hovedgrep i en helhetlig og bærekraftig forvaltning av Europas siste villreinfjell

I dette temaheftet er det redegjort for grunnleggende kunnskap, verdier og utfordringer i forvaltningen av villreinfjellene. Rådgivningsgruppa har blitt enige om fem pilarer som forvaltningen av norske villreinfjell bør stå på i fremtiden:

- Løfte villreinen fra "menighet" til samfunn.
- Sterkere fokus på arealforvaltningen
- Slutt på "bit for bit" – forvaltningen
- Større sammenhengende leveområder for villrein
- Tilrettelegge for bærekraftig verdiskapning

Hovedutfordringen er at vi lykkes med å forankre *samtlig*e pilarer slik at bygverket står støtt.

I kapittel 8 – 11 har rådgivningsgruppa presentert vurderinger og tilrådninger om verktøy og forvaltningsprinsipper innen-

for de fire tematiske områdene som gruppa ved starten av prosessen identifiserte som viktigst å arbeide med. Med dette som bakgrunn, vil rådgivningsgruppa i dette kapitlet gi sine samlede tilrådninger om hvilke hovedstrategier som bør følges og hvilke nye hovedgrep som bør tas for å sikre en helhetlig og bærekraftig forvaltning av Europas siste villreinfjell. Selv om framtidig villreinforvaltning vil kunne bygge på en rekke gode kompromissløsninger, erkjenner rådgivningsgruppa også at det vil måtte gjøres noen reelle valg mellom villrein på den ene siden, og de øvrige samfunnsinteresser på den andre siden. Videre understreker rådgivningsgruppa at målet ikke bare er å bevare villreinen som art, men også det brede spekter av økologiske og kulturelle prosesser som vi forbinder med villreinen.

Helhetsperspektiv for sikring av villreinens leveområder: Det opprettes ni nasjonale villreinområder

Kunnskap om villreinens biologi tilsier at vi må redusere de negative effektene på villrein av menneskelig arealbruk. Oppsplittingen av villreinområdene har ført til et mer ensidig habitattilbud for flere stammer, noe som gjør at villreinen i enkelte områder har en ressursituasjon langt under det optimale. Vandring og bruk av store arealer har vært sentralt i villreinens tilpasning til et marginalt miljø så lenge den har eksistert. Bedre muligheter til utveksling av rein innen og mellom ulike delområder vil være nødvendig for at villreinen, og de økologiske prosessene vi forbinder med den, skal sikres i et langsiktig perspektiv.

Rådgivningsgruppa mener det må gjøres en prioritering av noen villreinområder der en iverksetter særlige tiltak for å sikre leveområder med tilstrekkelig størrelse, kvalitet og vandringsmuligheter.

Det foreslås derfor en differensiering av arealforvaltningen, der 9 av de 23 eksisterende villreinområdene får betegnelsen "nasjonale villreinområder". De ni områdene er Snøhetta, Knutshø, Rondane, Sølknkletten, Forollhogna, Ottadalsområdet, Hardangervidda, Nordfjella og Setesdal-Ryfylke.

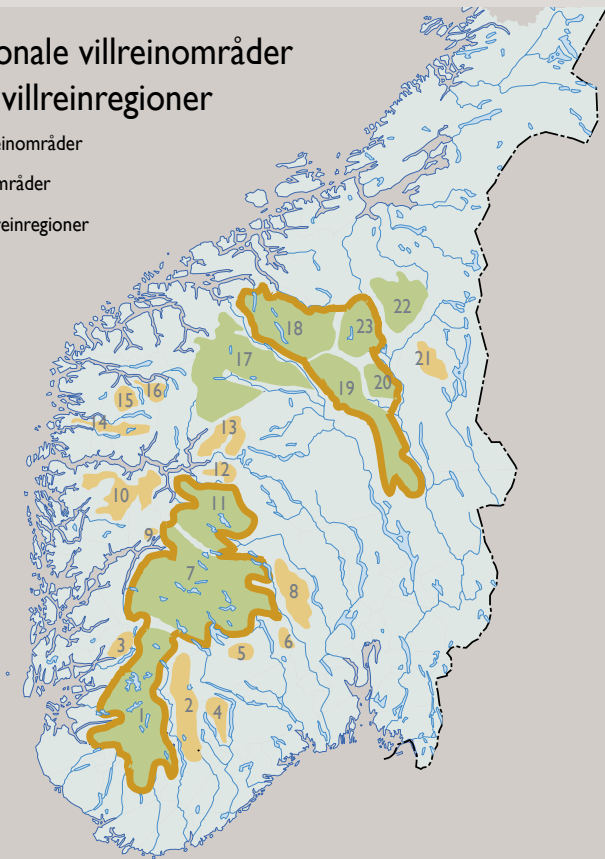
Et særskilt arealforvaltningsregime vil gjelde i de nasjonale villreinområder for å redusere negative effekter på villrein av menneskelig arealbruk. I de nasjonale villreinområder skal en ha særlig fokus på det helhetsperspektivet som er nødvendig i forvaltningen av villrein over store områder på tvers av administrative grenser.

De nasjonale villreinområdene er valgt ut fra en helhetsvurdering av områdenes størrelse, kvalitet og betydning som

Forslag til nasjonale villreinområder og europeiske villreinregioner

- Nasjonale villreinområder
- Andre villreinområder
- Europeiske villreinregioner

- 1 Setesdal Ryfylke
- 2 Setesdal Austhei
- 3 Skaulen Etnefjell
- 4 Våmur - Roan
- 5 Brattefjell - Vindeggen
- 6 Blefjell
- 7 Hardangervidda
- 8 Norefjell - Reinsjøfjell
- 9 Oksenhøvøya
- 10 Fjellheimen
- 11 Nordfjella
- 12 Lærdal - Årdal
- 13 Vest - Jotunheimen
- 14 Sunnfjord
- 15 Førdefjella
- 16 Svartebotnen
- 17 Ottadalsområdet
- 18 Snøhetta
- 19 Rondane
- 20 Sølknkletten
- 21 Tolga Østfjell
- 22 Forollhogna
- 23 Knutshø

villreinområder, ulike stammers genetiske opphav og historikk, og de særlige mulighetene vi i disse områdene har til å sikre et bredt habitattilbud for villrein i fremtiden. De fleste av disse villreinområdene har også stor verdi som referanseområder for forskning og overvåking på grunnlag av eksisterende tidsreier med data fra tidligere og pågående undersøkelser.

Forslaget om en differensiert forvaltning mellom de nasjonale villreinområder og øvrige områder bygger på erkjennelsen av at den eneste forvaltningsløsningen som vil kunne lykkes, vil være et kompromiss mellom villreinteresser og øvrige samfunnsinteresser. Det er imidlertid en grense for hva både villrein og enkelte former for samfunnsaktivitet kan tolerere av både-og løsninger innen samme område. Derfor må det gjøres noen valg om hvilket forvaltningsregime som skal gjelde i hvilke områder.

Samtidig vil rådgivningsgruppa sterkt understreke at det er et viktig mål å bevare og tilrettelegge for en best mulig forvaltning av *alle* våre 23 villreinområder, og at differensieringen først og fremst gjelder de særlige arealforvaltningsgrepene som anses nødvendig for å sikre de større sammenhengende villreinområdene for framtida.

Synliggjøring og verdiforankring av vårt internasjonale ansvar: Det opprettes to europeiske villreinregioner

Norge har et særskilt internasjonalt ansvar for å ta vare på dyret som i flere årtusener var grunnlaget for menneskets kolonisering av kontinentet. Norge er det siste land i Europa med ville stammer av europeisk fjellrein. Arkeologisk og genetisk kunnskap viser at villreinen har hatt ulike innvandringsveier til Norge. Villrein i Snøhetta, Knutshø, Rondane og Sølknkletten har hatt en innvandring østfra, og utgjør en klar

genetisk enhet. Fra istidsrefugiet i Sør-Europa vandret villreinen inn til områder i Sørvest-Norge og de sørlige delene av Langfjella. Villrein i Nordfjella, Hardangervidda og Setesdal - Ryfylke har således også klare genetiske fellestrekk, og skiller seg vesentlig fra villrein i Dovre-Rondane området. De to regionene representerer enheter der kulturminnene i fjellet forteller om tidligere stor utveksling av rein mellom mange av villreinområdene innenfor regionen. Slik sett kan både de genetiske og arkeologiske funn i dag forme våre målsettinger om hvilken funksjonalitet slike områder bør få. I fremtiden vil disse regionene igjen kunne danne større og mer sammenhengende leveområder for villreinen.

Det foreslås derfor opprettet to europeiske villreinregioner, der region 1 består av områdene Rondane, Snøhetta, Knutshø og Sønkleppen og region 2 består av områdene Setesdal-Ryfylke, Hardangervidda og Nordfjella. Opprettelse av de to europeiske villreinregioner vil i sterkere grad synliggjøre vårt internasjonale ansvar for de områder som huser de siste rester av opprinnelig europeisk fjellrein, samtidig som det vil gi klarere føringer for forvaltningsmessige prioriteringer i fremtiden, der en blant annet kan gjenskape større og mer sammenhengende leveområder for villreinen. De syv områdene som inngår er omfattet av de nasjonale villreinområdene der et særskilt arealforvaltningsregime skal gjelde.

En differensiert arealforvaltning: Rikspolitiske retningslinjer, regional planlegging og fastsetting av villreingrenser for de nasjonale villreinområder

Det er stort behov for klare nasjonale mål og føringer for ivaretagelsen av de nasjonale villreinområdene. Rådgivningsgruppa tilrår derfor at det fastsettes en ny form for rikspolitisk retningslinje (RPR) for de nasjonale villreinområdene, utformet etter intensjonene fra Planlovutvalget.

En slik RPR må:

- fungere som en klar og entydig bestilling fra sentralt nivå om at regional planlegging skal gjennomføres – enten i form av fylkesdelplaner for ett eller flere fylker, eller interkommunale kommunedelplaner på tvers av kommune- og fylkesgrenser.
- gi klare føringer for hvordan statlige interesser skal koordineres i forhold til den regionale planleggingen.
- sette en ny dagsorden i arealforvaltningen med introduksjon av en lokalt forankret villreingrense, der det er klart bestemt hva som tillates av arealbruk innenfor grensen.
- gi rammer for planleggingen og minimumskrav om hva som må avklares gjennom regionale planprosesser, her-

under om virksomhet og tiltak i villreinområdets randsoner, der aktivitet kan påvirke området innenfor villreingrensen.

- være tydelig på hvilke fjellområder (de nasjonale villreinområder) som skal underlegges regional planlegging, og hvilke kommuner/fylker som blir berørt.
- ha et substansielt innhold knyttet til arealforvaltning, krav til regional planlegging, og organisering/samarbeidsplikt i plan- og driftsfaser (for eksempel oppfølging etter planvedtak).

Lokal medvirkning i prosessen med å utvikle en rikspolitisk retningslinje vil være en forutsetning. Når det foreligger regionale planer som avklarer villreingrenser kan RPR benyttes til å gi rettsvirkning til disse grensene. Hensikten med dette er å unngå omkamper når planer skal rulleres etter 4 år og å veie opp manglende direkte rettsvirkning i fylkesdelplaner. Rikspolitiske bestemmelser kan benyttes som verktøy for å sikre reell oppfølging gjennom regionale prosesser for eksempel ved at dispensasjonsadgang etter § 7 i plan- og bygningsloven løftes oppover i forvaltningssystemet i områder der det ikke foreligger regional plan.

Gjennomføringen av den konkrete regionale arealplanleggingen skjer i dag gjennom to planverktøy – fylkes(del)plan og kommune(del)plan. Begge verktøyene kan benyttes – det viktigste er å sikre gode planprosesser som sikrer bred medvirkning fra berørte parter – både private og offentlige. Videre er det viktig at myndigheter på alle nivåer engasjerer seg aktivt i planprosesser slik at nødvendige avklaringer blir gjort. Denne samarbeidsplikten og innholdet i den bør institueres gjennom RPR når det gjelder de nasjonale villreinområder. Planlovutvalget foreslår endringer i plantypene der blant annet områdeplan vil kunne være et aktuelt planverktøy (kommunedelplan slik vi kjenner den i dag vil kunne falle ut).

Lokal mobilisering og oppfølging må videreføres gjennom regional arealplanlegging gjennom fylkes- og kommuneplanlegging. Fylkesdelplanarbeidet for Rondane fremstår her som et godt eksempel.

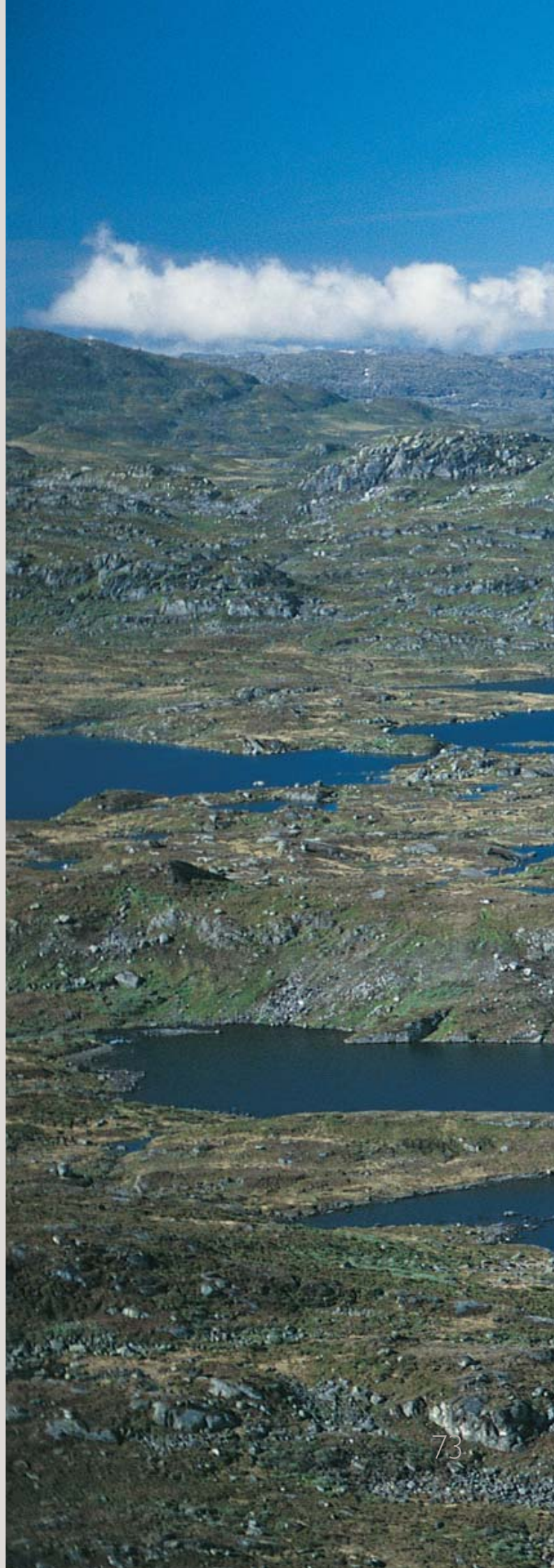
Planlovutvalget foreslår en endring av tidsperspektivet for rulling av kommune- og fylkesplaner fra 4 år til 10 år. Videre foreslår utvalget at fylkesplaner kan gjøres juridisk bindende under forutsetning av at kommunene har deltatt aktivt i planprosess og får innsigelsesrett. Begge disse forslagene er svært viktige og relevante i forhold til planlegging i alle våre villreinområder. For de nasjonale villreinområdene forutsetter rådgivningsgruppa at det fastsettes en RPR som forankrer denne type endringer hos kommunene.

Et helhetsperspektiv bør ligge til grunn for arealforvaltningen i og omkring *alle* villreinområdene i Norge. I dette ligger at villrein sees i sammenheng med andre brukerinteresser i fjellområdene og at planverktøyene må brukes ut fra et helhetlig perspektiv. Videre er det behov for bedre rolleforståelse og samarbeidsrutiner mellom aktørene på arealsektoren, bedre og målrettet kunnskapsgrunnlag i forhold til samfunnsmessig arealforvaltning, og større fokus på tilrettelegging av ferdsel i arealplanleggingen.

Helhetlig strategi for håndtering av ferdsel: Kanalisering og styring gjennom frivillige ordninger, kombinert med aktivisering av ferdselsregulerende regelverk

Norge er et av få land i verden som har lovfestet allmennhetens rett til fri ferdsel i utmark. De grunnleggende positive sidene ved denne friheten er dypt forankret i det norske samfunnet. Friluftsliv er en viktig aktivitet for å formidle kunnskap om natur og bygge holdninger til naturvern. Det er samtidig et behov for en helhetlig strategi for håndtering av ferdsel i villrein fjellene. Det finnes en rekke aktuelle virkemidler for å begrense eller regulere konflikter mellom villrein og menneskelig ferdsel. Mulighetene er imidlertid ikke systematiserte og for dårlig kjent blant villreinaktører, planleggere og lokalpolitikere. Rådgivningsgruppa anbefaler at Direktoratet for naturforvaltning utarbeider en håndbok for flerbruk og konfliktredning, som både tar for seg mulighetene innen ordninger for styring/kanalisering av ferdsel som ikke griper inn i den frie ferdselsretten, og det hensiktsmessige tilgjengelige lovverk for regulering av både ikke-motorisert og motorisert ferdsel. En slik håndbok må også klargjøre hvordan prosessene skal være som skal lede frem til valg av strategi.

Det bør primært satses på kanalisering og styring av allmenn ferdsel gjennom ordninger som ikke griper inn i den frie ferdselsretten. Følgende strategier og tiltak fremheves: Kanalisering av ferdsel utenom viktige funksjonsområder for villrein gjennom tilpasset sti- og løypelegging, stenging av turisthytter i deler av året, planlegging av hytter, reiselivsbedrifter og turløyper ut fra kunnskap om ferdselsmønsteret og sårbare områder, informasjon og atferdsrettede tiltak, sertifisering av naturbaserte reiselivsoperatører, sterkere fokus på tilrettelegging av ferdsel i arealplanleggingen og stopp- og parkeringsforbud på veistrekninger som er naturlige utgangspunkt for ferdsel inn i sårbare villreinområder. Mange av disse tiltakene kan hensiktsmessig gjennomføres i forbindelse med revisjon av *Norsk Sti- og Løypeplan*.

Rådgivningsgruppa anbefaler at det bør vurderes en økt bruk av § 7 i viltloven og § 22 i naturvernloven for å innføre ferdelsesregulering i bestemte soner innenfor verneområder i bestemte tidsrom. Økt bruk av disse bestemmelser har de seinere årene blitt aktualisert gjennom at en økende andel av våre viktigste villreinområder har blitt vernet eller er under planarbeid med sikte på vern. Det tilrås at behov og muligheter for bruk av ferdelsesregulering tas opp til vurdering i forbindelse med utarbeidelse av vernebestemmelser og forvaltningsplaner for verneområdene. Rådgivningsgruppa mener også at utviklingen de siste 10-15 år og den utvikling vi kan se framover tilsier et økt behov for forskrifter til viltlovens § 8. Mye tyder på det i økende grad vil finnes sårbare områder og typer av konfliktskapende aktiviteter som ikke lar seg atskille ved verken tilrettelegging eller eksisterende lovverk. Det anbefales derfor en ny utredning av hvorvidt viltlovens § 8 bør aktiveres gjennom utarbeidning av forskrifter. Eventuelle forskrifter etter § 8 bør særlig rette seg mot ferdelsesformer som vanskelig lar seg kanalisere/styre gjennom frivillige ordninger. Lovgrunnlaget for regulering av ferdelse vil kunne bli endret dersom en ny lov om naturmangfold blir vedtatt, jf. NOU 2004: 28.

I forbindelse med håndtering av ferdelse er det viktig å ta med i betraktningen at ulike villreinområder har ulike forutsetninger med hensyn til toleranse for ferdelse, ut fra naturgitte og historiske forhold, der enkelte villreinstammer er mindre sårbare i forhold til menneskelig ferdelse enn andre.

Utviklingstrekkene viser at mens det tradisjonelle friluftslivet volummessig holder seg relativt stabilt, er det en klart økende trend for den motoriserte ferdelsen i utmarka. Samtidig ønsker flertallet i befolkningen mindre motorferdelse i utmarka. Rådgivningsgruppa vil understreke at det er svært viktig å begrense omfanget av motorferdelse i villreinområdene. Kommunene må derfor føre en politikk der en praktiserer Lov om motorferdelse i utmark etter intensjonene og fører en restriktiv dispensasjonspraksis. Dersom en ordning med styring av motorferdelse etter plan- og bygningsloven skulle bli innført permanent etter avslutning av det pågående forsøket i 8 kommuner, vil det være av avgjørende betydning for villreininteressene at disse gis en sentral plass i planleggingen av områdebruken. Villreininteressene må være aktive overfor kommunene for å sikre nødvendig villreindokumentasjon ved prioritering av områder og trasevalg.

Bestandsforvaltningen: En modernisert forvaltning og et bedre og mer helhetlig overvåkingssystem

En modernisert forvaltning

Villreinutvalgets rolle som den viktigste utøvende aktør bør videreutvikles og forsterkes, og utvalget bør tillegges et hovedansvar for den daglige forvaltningen av villreinområdene gjennom driftsplanlegging, organisering av rettighetshavere, forslag om årlige kvotevedtak, praktisk gjennomføring av bestandsovervåking m.v. Det bør gjeninnføres et krav i hjorteviltforskriftene om at villreinutvalget skal utarbeide en driftsplan for villreinområdet som skal godkjennes av villreinnemnda. På denne måten vil en få gjenetablert en naturlig arena for styringsdialogen mellom villreinnemnda og villreinutvalg/jakttrettshavere, og en vil få et godt og mest mulig omforent grunnlag for de årlige vedtakene om fellingskvote. Villreinutvalget bør også involveres sterkere i arealforvaltningsspørsmål som samarbeidspartner og høringsinstans.

Den nåværende ordningen med en villreinnemnd for hvert villreinområde som har areal i to eller flere kommuner, bør i hovedsak videreføres for de større områdene. Det kan imidlertid vurderes sammenslåing av villreinnemnder som enten grenser opp til større områder, eller der flere små områder ligger nært hverandre. Sekretariatsfunksjonen for villreinnemnda for de større villreinområdene kan legges til en hovedansvarlig fylkesmann innenfor de fylker som har del i villreinområdet. Alternativt, og kanskje særlig for de mindre villreinområdene, kan det velges en løsning der det engasjeres et sekretariat med god faglig bakgrunn og lokal/regional forankring som kan betjene flere områder.

Det er behov for et økt regionalt samarbeid der forvaltningen av villreinbestandene og forvaltningen av leveområdene kan sees i sammenheng. Rådgivningsgruppa tilrår at det i første omgang opprettes regionale arenaer for hensiktsmessig kommunikasjon og samarbeid mellom de respektive villreinnemnder og villreinutvalg innenfor tre større regioner. Direktoratet for naturforvaltning bør i samarbeid med fylkesmennene innenfor regionen gjennomføre en årlig fagsamling der både faglige og mer strategiske spørsmål kan diskuteres mellom de viktigste aktørene i forvaltningen. Representanter fra planmyndigheter i fylkeskommuner og kommuner og fra forskningsmiljøer bør også inviteres til å delta. Det betraktes som positivt dersom samarbeidet innenfor de regionale arenaer kan stimulere til økt dialog mellom villreinområdene og medvirke til flere lokale initiativer til sammenslåing eller andre endringer i forvaltningsstrukturene der det er hensiktsmessig.

Overvåking og dokumentasjon

På tross av at sentrale myndigheter har forsøkt å gi hensynet til beiter og villreins leveområder større oppmerksomhet, så har ikke disse kvalitetene fått tilstrekkelig oppmerksomhet i villreinområdenes eksisterende driftsplaner og i det eksisterende overvåkingsprogrammet. En spesiell utfordring er hvordan vi skal dokumentere utviklingen av arealenes bæreevne. Dersom forvaltningen vil ha svar på om vi lykkes med en totalforvaltning av både arealer og bestand som opprettholder områdenes bæreevne, trengs andre og mer helhetlige datasett enn vi opererer med i dag. En slik samlet dokumentasjonsstrategi bør omfatte:

Digitalt kartgrunnlag over eksisterende inngrep/aktivitet og planer i områdene

Et viktig mål er at ulike aktører fra ulike områder kan ha oversiktlig tilgang på den samme informasjonen om reinsens funksjonsområder (sommer-/vinterbeiteområder, trekkområder og kalvingsområder), naturgrunnlag, eksisterende arealdisposisjoner, planer og utviklingstrekk m.v. for alle våre villreinområder. DN har i 2004 utviklet en såkalt kartklient ("Villreinklient") som kombinerer informasjon fra en rekke databaser, der grunnlagsinformasjonen på enkelt vis skal være tilgjengelige for brukerne. Villreinklienten er et Webkartverktøy som er enkelt å bruke fra den GIS-plattform som i dag er mest benyttet i kommunene. Det er viktig at kartklienten ivaretar mulighetene for kontinuerlig endring/oppdatering av grunnlagsdataene slik at all informasjon er aktuell og slik at vi kan se utviklingen over tid. Det er satt i gang et større arbeid med å få digitalisert all tilgjengelig informasjon om villreinsens områdebruk i de ulike villreinområdene inn i DNs Naturbase, som også er tilgjengelig for kommuner og andre brukere.

Beiteovervåking

Det arbeides med å utvikle en god metodikk for beiteovervåking og bruk av fjernmåling (satellittdata) for framstilling av vegetasjons-/beitekart. I sum vil dette kunne gi et langt bedre grunnlag til innspill i arealplanprosesser og for å følge framtidige endringer i beitene.

Bedre bestandsdata (bestandsstørrelse og kondisjonsparametre)

I noen av de mindre villreinområdene er resultatene fra dagens bestandsovervåking tilstrekkelig for dette formål. I de større og mer uoversiktlige områdene vil det være behov for å videreutvikle metodikk med blant annet radiomerking av en del rein og bruk av fangst/gjenfangstmetoder for å oppnå tilstrekkelig presisjon. Dette vil også kunne redusere datakonflikter og gi bedre kunnskap om inn- og utvandring mellom ulike villreinområder, samt bedre kunnskap om dødelig-

het og reinsens arealbruk. Det bør i første omgang prioriteres ett eller et par villreinområder der det pågår forskningsprosjekter, og der den samlede overvåkings- og forskningsaktivitet brukes for å lage et slikt grunnlag.

"Rundebordskonferanse" om forstyrrelseffekter

Rådgivningsgruppa foreslår at de sentrale forvaltningsorgan tar initiativ til en "rundebordskonferanse" med en bredt sammensatt gruppe fagfolk, hvor man først klargjør kunnskapsstatus om effektene av menneskelig forstyrrelse på villrein, og deretter klargjør forvaltningens behov for ytterligere kunnskap. Avhengig av utfallet er det ønskelig at det legges en strategi for en felles løsning av problemkomplekset rundt villrein og menneskelig forstyrrelse.

Forvaltningsfond knyttet til vassdragsreguleringer

Omfattende vassdragsreguleringer har ført til forringede levevilkår og nye forvaltningsutfordringer i mange villreinområder, men villreininteressene har tradisjonelt ikke vært omfattet av vilkår i konsesjonsbetingelsene på linje med fiske og friluftsliv. Rådgivningsgruppa mener at aktuelle tiltak knyttet til villrein må bli nærmere vurdert i forbindelse med de nært forestående konsesjonsfornyelsene innenfor villreinområder, og at villreinen må inkluderes i forbindelse med vilkårsrevisjoner.

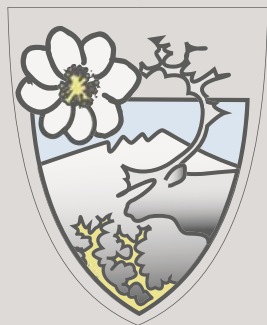
Villrein som kvalitetsbudbringer for levende fjellbygder: Kriterier for ivaretagelse av villreinen og kulturen rundt den.

Det finnes nå en positiv rikspolitisk vilje til å gi de nødvendige rammebetingelser for en økt satsing på reiselivsprodukter generelt. Det er imidlertid et viktig mål for satsingen at reiselivet utvikler seg på en måte som ikke kommer i konflikt med intensjonene i allemannsretten, friluftslivet, motorferdsellovens bestemmelser og verneformål for de ulike områder.

Villreinhensyn må innarbeides som premiss ved utvikling av initiativer for næringsmessig bruk av fjellområdene, inklusive reiseliv. Bevaringen av villrein trenger ikke gå på bekostning av mulighetene for å opprettholde og utvikle levende bygder omkring våre villrein fjell. Tvert i mot må det legges til rette for at bevaring av villrein skal kunne virke som en forsterker og kvalitetsbudbringer for verdiskapingen i levende lokalsamfunn.

Rådgivningsgruppa ser her et klart behov for kvalitetskriterier for verdiskaping som ivaretar hensynet til de biologiske rammene for villrein, og som synliggjør verdiene knyttet til villreinen og kulturen rundt den. Dette vil kunne øke produktene kvalitet og attraktivitet. Det haster med å få etablert en sertifiseringsordning for reiselivsprodukter i og omkring villrein fjellene der slike kvalitetskriterier innarbeides. For å gjøre slik sertifisering attraktiv, er det avgjørende å få til en felles norsk sertifiseringsordning, som alle aktørene kan slutte seg til. Dette må prioriteres fremfor at det utvikles en "skog" av ulike ordninger, ikke minst i forhold til internasjonal markedsføring. Etableringen av en slik ordning bør knyttes opp mot eksisterende prosesser for utvikling av sertifiseringssystemer for naturbaserte reiselivsprodukter.

Den grunnleggende meldingen til kunde/marked er at *den som forvalter villreinen godt, forvalter også den samlede fjellnaturen godt*. Kvalitetsprodukter som lever opp til dette må synliggjøres for publikum, gjennom tildeling av et sertifikat. Rådgivningsgruppa foreslår opprettelsen av kvalitetsstempelet ReinRosa.

En samlet overbygning for forvaltningen av våre villrein fjell: Opprettelse av et sørnorsk fjellråd

Villreinerådet i Norge har siden stiftelsen i 1987 fungert som en overbygning eller medlemsorganisasjon for både de offentlige villreinnemndene og de private villreinutvalgene. Organisasjonen har også forsøkt å ivareta en del samordningsoppgaver overfor villreinområdene på oppdrag og med finansiering fra DN. Det er erkjent at organisasjonen trenger fornyelse og nyorientering, og det er lagt opp til at landsmøtet i 2005 skal ta stilling til veien videre. For å sikre en helhetlig forvaltning, hvor alle relevante samfunnsinteresser er involvert, tilrår rådgivningsgruppa at det i stedet for Villreinerådet i Norge opprettes et *sørnorsk fjellråd*. Dette skal være et kontaktforum og rådgivende samordningsorgan mellom ulike forvaltningsaktører og organisasjoner på sentralt nivå, og det bør oppnevnes av Miljøverndepartementet.

Med utgangspunkt i de overordnede statlige mål, skal det sørnorske fjellrådet gi innspill og råd om prioriteringer til sentrale miljø-, landbruks- og næringsmyndigheter. Rådets sekretariat bør møte på de regionale samlingene innenfor villreinforvaltningen, og dermed sikre disse en optimal innspillmulighet mot sentrale myndigheter. Rådgivningsgruppa ser det sørnorske fjellråd som en av de sentrale aktørene som bringer ViSa-prosessens prinsipper og tilrådninger videre. Sekretariatet for et sørnorsk fjellråd bør ligge hos Direktoratet for naturforvaltning. Det bør legges opp til en årlig konferanse om villrein fjellene.

Rådgivningsgruppa er kjent med det initiativ som har kommet fra Direktoratet for naturforvaltning om å opprette et samarbeidsforum som skal bidra til å utvikle strategier og rammebetingelser for et miljøtilpasset reiseliv, fortrinnsvis innenfor og i tilknytning til store verneområder. Ettersom de verneområdene som er mest aktuelle i Sør-Norge også er viktige villreinområder, og villrein dessuten ofte er en viktig del av områdenes verneformål, vil rådgivningsgruppa påpeke at det må tilrettelegges for en sterk grad av samarbeid mellom et slikt samarbeidsforum og det sørnorske fjellråd.

En mer samlet nasjonal politikk for våre villrein fjell: Nasjonal tiltaksplan og Stortingsmelding

Miljøverndepartementet vil våren 2005 legge fram en nasjonal tiltaksplan for å stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010. Dette representerer den norske oppfølgingen av målsettingen som ble vedtatt på FN's toppmøte i Johannesburg i 2002. Norge er det eneste land som har bevart rester av de opprinnelige bestander av vill fjellrein i Europa. Nye genetiske undersøkelser har avdekket at villreinen i Sør-Norge har

sin opprinnelse fra minst to ulike refugier under siste istid, og at den derfra har hatt minst to ulike innvandringsveger til Norge. Disse forskjellene kommer fortsatt til uttrykk som relativt store genetiske forskjeller mellom dagens villreinbestander. Rådgivningsgruppa mener at å sikre en framtidig rett bevaring og forvaltning av våre gjenværende villreinbestander og villrein fjell er et av de viktigste tiltak Norge kan gjøre for å bidra til å nå 2010-målet. Ettersom villreinen er en sterkt arealkrevende art som stiller store krav til sine leveområder, vil en sikring av villreinens livsbetingelser også bidra sterkt til å sikre annet biologisk mangfold i disse fjellområdene. Forvaltningen av villrein og forholdet til andre samfunnsinteresser må derfor gis en sentral plass i Miljøverndepartementets nasjonale tiltaksplan.

Norge har nylig ratifisert *den europeiske landskapskonvensjonen*, som har som mål å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap og å organisere europeisk samarbeid på disse områdene. "Landskap" er i konvensjonen definert som et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer. Det er i dette temaheftet (kap. 6) argumentert for en helhetlig økosystemforvaltning som ikke fokuserer kun på arten villrein, men også den store variasjonsrikdom av økologiske og kulturelle prosesser knyttet til villreinen og villrein fjellene. Dette danner til sammen et *landskap*, som favner både kultur og natur. Det er en stor og viktig utfordring hvordan vi legger til rette for kortsiktig ressursutnyttelse, samtidig som det klargjøres hvilke langsiktige tilstandsmål Norge skal ha for de siste europeiske villrein fjell. Innenfor politikk og forvaltning må vi finne ut hvordan vi skal handle i dag for å gi oss det framtidige ønskede landskap. Dette arbeidet må fange opp det alminnelige ønsket som de fleste av oss deler, nemlig å leve i varierte omgivelser av høy kvalitet. Samtidig må vi ta vare på sporene i fjell-landskapet slik at vi kan forstå vår historie, kultur og identitet. Og sporene er mange - ingen arter i norsk fauna har så mye menneskelig kultur knyttet til seg som nettopp villreinen.

Rådgivningsgruppa mener det er stort behov for utvikling av en helhetlig "fjellmiljøpolitikk" som kan ivareta den unike natur- og kulturarven som er knyttet til våre villreinområder som et landskap. Dette krever en prioritering og avveining i forhold til andre sterke samfunnsinteresser som gjør seg gjeldende i de samme områdene, særlig knyttet til utviklingen innenfor turisme, reiseliv, hytteutbygging og til en viss grad samferdsel. Det bør derfor vurderes å utarbeide en egen Stortingsmelding som grunnlag for den framtidige politikk og samfunnsutvikling på dette området.

Foto: Roy Andersen

Oppdragsgivers hilsen til ViSas rådgivningsgruppe

(forfattet høsten 2003 da det blåste som verst på Hardangervidda, inspirert av Rio-konvensjonens ånd om både vern og bruk av det biologiske mangfold)

Villreinfilet à la Slettedalen

Man tager et stykke godt mørnet ytrefilet av villrein, gjerne hengt (mye) mer enn de allmenngyldige 40 døgngader. Mørbrad kan også gjerne brukes. Skjær vekk spekk og hinner, og gni kjøttet inn med nykvernet pepper, friske urter, vilturtekrydder eller lignende. Brunnes i jerngryte. La det hvile, og gni så inn med salt. Ferdigstekes i stekeovn til kjernetemperatur på 65 – 67 grader. La hvile, før kjøttet skjæres opp og serveres i fingertykke skiver.

Saus

1-2 sjalottlauk
3-5 dl reinkraft
(kokes på beina med rotgrønnsaker)
2 dl kremfløte
1 dl Creme Fraiche
1 dl rødvin
Rødvinseddik
Ripsgele
Sitron
Krydder
Godt smør
Brunost

Finhakk sjalottlauken og fres den i klaret godt smør i den jerngryta du brunet fileten. Tilsett litt rødvinseddik og kok inn. Tilsett 1 dl rødvin og reduser til det halve. Tilsett reinkrafta og la koke inn ei stund, gjenta så operasjonen med kremfløte / Creme Fraiche. Smak til med noen skiver brunost, ripsgele og krydder. Bruk litt sukkerkulør til farging om nødvendig. Spiss sausen med litt presset saft av sitron rett før servering.

Serveres med rosenkål, brokkoli, kokte mandelpoteter eller fløtegratinererte poteter, og ripsgele eller tyttebær.

Til forretten kan det passe med noen skiver akevittgravet indrefilet av samme villrein, og til dessert moltekrem. Som drikke anbefales en kraftig fransk rødvin, gjerne fra dyrets prehistoriske beitemarker i Dordogne.

Vel bekomme!

Etter at du har inntatt dette forhåpentlig velsmakende måltid, kan du sette deg ned i godstolen med noen sterkt foredlede franske epler til kaffen, og filosofere over følgende utsagn:

1. Hvorfor krangles det så mye om reinsjakta? Kan de ikke heller sette pris på dette fantastiske dyret?
2. Det er ikke rart det krangles mye om reinsjakta, så godt som dette dyret smaker.
3. Hvis du har smakt både lav og rein, innser du at villreinen er en god foredler. Og den gode smak bør kanskje også tillegges vekt i forvaltningen?

Vemund Jaren, Direktoratet for naturforvaltning

NINA Temahefte 27

ISSN 0804-421X

ISBN 82-426-1523-3

*“Om du ikke bestiger fjellet
får du ingen utsikt over dalen”*

Norsk institutt for naturforskning NINA

NINA Hovedkontor

Postadresse: NO-7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Tungasletta 2, NO-7047 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefaks: 73 80 14 01

Organisasjonsnummer: 9500 37 687

<http://www.nina.no>